

Приймак Наталія,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Бородіца Світлана

ЕЛЕМЕНТ УТОПІЇ У ПОВІСТІ «ЗАХАР БЕРКУТ» І. ФРАНКА

Українські літературознавці (І. Денисюк, Р. Пастух та ін.) називають повість «Захар Беркут» утопією. Проте І. Франко так не вважав, стверджуючи, що термін «утопія» – це «не бувальщина», а свій твір він зараховував до історичного жанру, де переплітав історичні факти з тогочассям, тобто відображав історію, яка цікавила його читача. У повісті автор попри змалювання ідеального громадського життя виокремив певні вади: «Сама місцевість, гориста, скалиста й неприступна, забороняла держати багато тяжкої рогатої худоби... життя серед лісів і недоступних диких гір було тяжке, було ненастанною війною з природою: з водами, снігами, диким звіром і дикою, недоступною околицею» [2, с. 232].

Тим часом критики та літературознавці все ж знаходять у повісті «Захар Беркут» елементи утопічного твору. По-перше, автор зобразив ідеальний устрій життя громади Підкарпатської Русі XIII століття, де відтворив будні Тухольщини, котра знаходилася між Угорщиною та Підгір'ям. Тухольська громада перебувала в симбіотичному зв'язку з іншими групами людей.

Утопічний лад яскраво ілюструють слова Захара Беркута: «Глядіть на нього, на се знамено наше! З одного здорового пня вироблений весь той суцільний ланцюг, сильний і немов замкнутий у собі, а прецінь свобідний в кождім поєдинчім колісці, готовий прийняти всякі зв'язки. Сей ланцюг – то наш руський рід, такий, який вийшов з рук добрих, творчих духів. Кожне колісце в тім ланцюзі – то одна громада, нерозривно, з самої природи зв'язана з усіма іншими, а проте свобідна сама в собі, немов замкнена сама в собі, живе своїм власним життям і вдоволяє свої потреби. Тільки така суцільність і свобода кожної поодинокі громади робить усю цілість суцільною й свобідною. Нехай тільки одно колісце трісне, розпадеться само в собі, то й цілий ланцюг розпадеться, одноцілий його зв'язок розірветься. От так і упадок вольних громадських порядків у одній громаді стає раною, котра приносить недугу, а то й заразу для цілого тіла нашої святої Русі. Горе громаді, котра добровільно станеться тою раною, котра не ужиє всіх сил і способів, щоб удержати себе при здоров'ю! Ліпше би було такий громаді щезнути з лиця землі, заpastися в безодню!» [2, с. 254]. По-друге, письменник описав дружні зв'язки з сусідніми громадами, що мали на меті знищити спільного ворога – монголо-татарську навалу: «Зі всіма підгірськими громадами ми стоїмо в зв'язку: вони обов'язані нам, а ми їм доносити якнайшвидше всякі вісти, важні для громадського життя. Підгірські ж громади стоять у зв'язках з дальшими, покутськими та подільськими, тож про все, сяк чи так важне для нас, що діється на нашій Червоній Русі, йде блискавкою вість від громади до громади» [2, с. 260]. Далі важливим елементом утопії в повісті є зображення героя-вождя – Захара Беркута, який, на наше переконання, знає все. Письменник невипадково дав таке ім'я головному персонажеві, воно символізує великого хижого птаха, котрий гніздиться здебільшого на високогір'ях, зокрема й карпатських, а у народі цей птах здобув собі славу короля птахів за свою надзвичайну силу, гордовиту сміливість і високу мудрість, бо вполювати його складно. Старець давав завжди тямущі поради, добре лікував людей (цьому ремеслу навчився на Афоні), був працьовитим, відвертим, чесним, розсудливим, а найголовніше він

– авторитет, що мудро керує, а не володарює, – всі ці риси характеру створюють образ ідеальної людини.

Утопісти вважають сонце однією з сил життя. І ось до цього небесного світила звертаються тухольські громадяни, присвячуючи свої щирі молитви Дажбогові-Сонцю: «Сонце, великий преясний володарю світа! Відвічний опікуне всіх добрих і чистих душею! Зглянься на нас! Бач, ми нападні диким ворогом, що понищив наші хати, зруйнував наш край, порізав тисячі нашого народу. В твоім імені стали ми з ним до смертельного бою і твоім світлом кленемось, що не уступимо до остатньої хвилі, до посліднього віддиху нашого. Помози нам у тім страшнім бою! Дай нам твердість, і вмілість, і згоду! Дай нам не злякатися їх многоти і вірити в свою силу! Дай нам дружністю, і згодою, і розумом побідити нищителів! Сонце, я поклоняюсь тобі, як діди наші тобі поклонялися, і молюсь до тебе всім серцем: дай нам побідити!» [2, с. 330].

Багато уваги І. Франко присвятив й головному, на нашу думку, образіві Сторожа: «А перед самим проходом стояв насторч величезний кам'яний стовп, у споду геть підмитий водою і для того тонший, а вгорі немов головатий, оброслий папороттю та карлуватими берізками. Се був широко звісний Сторож, котрий, бачилось, пильнував входу в тухольську долину і готов був упасти на кожного, хто в ворожій цілі вдирався б до сього тихого, щасливого закутка» [2, с. 238]. Морана – богиня смерті, що перетворилася на Сторожа – символ-оберіг Тухольщини. Вони утілюють в собі два світові антагоністичні образи, що перебувають у вічному протистоянні – добро і зло. У повісті «Захар Беркут» автор доводить читачеві, що у світі для хороших стосунків повинні бути рівність, братерство, свобода. Це й один із художніх прийомів змалювання ідеального громадського життя, а щоб його досягнути потрібно виховання дітей покласти на сім'ю і, що важливо, громаду. Якщо якийсь народ не має ідеального суспільного ладу, він може розвиватися самостійно або об'єднуватися й налагоджувати добросусідські відносини з іншими дружніми громадами, але без верховенства одної.

Отже, у повісті «Захар Беркут» І. Франко не випадково звів воєдино різні характери персонажів: мудрий Захар Беркут, який уособлює ідеального наставника громади; мужній і справедливий Максим, що представляє вправного воїна й стратега, вірного й коханого чоловіка; ідеалізований жіночий образ Мирослави – сміливої дівчини, що не зрадила Батьківщину, переступивши навіть батьківську волю. Саме такі національні типи творять модель ідеального громадського життя, заґрунтовану в історичне минуле свого народу та національну ідентичність зокрема.

ЛІТЕРАТУРА

1. Денисюк І. Невичерпність атома / упорядк. Та передм. Т. Пастуха. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2001. 419 с.
2. Франко І. Я. Борислав сміється. Захар Беркут: Повісті. Львів: Каменяр, 1990. 352 с.

*Птиць Зоряна,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
zorianaptyts@ukr.net
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Бородіца Світлана*

ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЕТИЧНОЇ ЗБІРКИ «ПРОПАЛА ГРАМОТА» ОДНОЙМЕННОГО ЛІТЕРАТУРНОГО УГРУПОВАННЯ

У кінці 1980-х – на початку 1990-х років поетичний гурт «Пропала грамота», заснований київськими поетами Юрком Позаяком, Віктором Недоступом та Семеном Либонем, впевнено представив нові аспекти національного письменства. Молоді поети творили в іронічному, бурлескно-травестійному стилі. Існує припущення, що добираючи назву для угруповання, митці свідомо орієнтувалися на гоголівський досвід. У 1991 році угруповання